

9. Протести, перемоги і репресії в Україні: результати моніторингу 2013 р. – К. : Центр дослідження суспільства, 2014. – 43 с.

10. Прибиткова І. Україна в регіонально-громадянському та національно-мовному вимірі за доби змін / І. Прибиткова // Українське суспільство : моніторинг соціальних змін. Вип. 1 (15). Т. 1. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. – С. 196–210.

11. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип. 1 (15). Т. 2. Таблиці і графіки. Зб. наук. праць. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. – 412 с.

Варзар Іван Михайлович, д. політ. н., професор,

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ПОЛТОЛОГО-ЕТНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЙНОЇ ДИНАМІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ КОНСТРУКТІВ ОБЛАСТІ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Будь-яку сучасну проблему соціумо- і державотворення в Україні слід вписувати в контекст розпочатих двадцять років тому соціальних реформ, розглядати її у призмі такої суворої реалії, як «Україна – багатонародна країна і різноповерхова етносоціополітична конструкція» і, зрештою, корелювати з європейським вектором зовнішньополітичного курсу держави. Проблематика специфічної області державної регіональної політики (далі: **ОДРП**) не є винятком. Теоретико-методологічний стрижень запропонованої статті – етносоціополітичний регіоналізм як специфічна **ОДРП**, що сутнісно межує з іншими політико-кратологічними областями – етноісторичною, міжнародно-зовнішньою, муніципальною та іншими. Оце «межування» оприлюднює не всіма нами упізнаваний феномен: своїми етносоціорегіональними периферіями країна безпосередньо та «вживу» контактує з усім людством. І – навпаки: сусідні народи судять про наших правлячих елітників по тому, як останні ставляться до їхніх (сусідів) репрезентантів у наших «внутрішніх» лавах та етносоціолюдських життєвих контекстах.

Лейтмотивно-стрижневою у статті є думка экс-Президента України **Л. Д. Кучми**, висловлена ним 23 серпня 2003 р.: «У контексті системної роботи з формування *модерної української політичної нації* нам належить розробити і послідовно впровадити Державну програму міжрегіональної інтеграції» [3]. А тим часом із сумом можна констатувати: дванадцять років потому соціально-політичні реалії в країні – все ті ж само: багатоетнічне населення політично неструктуроване, громадянське суспільство – в генезисному стані, єдинокраїнова політична нація перебуває в елементних зародках, соціальна і правова держава – в сегментах та започатках. Чому ж?

Країна перебуває в гущині різнорівневого та різнотемпового протікання кількох модернізаційних процесів, в історіологічному контексті яких найбільш конфліктогенними є процеси вдосконалювання моделі конституційного ладу;

пошуку адекватного реаліям типу взаємовідносин гілок політичної влади, відкристалізації найдоцільнішої форми політичного правління країною; міксткризової динамізації економічного зростання за умов ведення оборонної війни з нахабним сусідом; корекції «на марші» моделі співвідношення горизонталі і вертикалі виконавчої політичної влади; винайдення способів сучасного облаштування системи місцевого самоврядування (далі: **СМСВ**); адекватизації державно-централістської та місцево-регіональної політики тощо. Усім цим модернізаційним процесам не вистачає відповідних етносоціальних компонент, що потенційно може спричинитися до утворення найнесподіваніших антисоціодержавотворчих колізій.

У транзитній країні, в якій ще немає *зрілого, структурованого й незалежного від держави громадянського суспільства*, а також *єдинокрайнової політичної нації*, – у країні, розташованій у вразливому геополітичному центрі Європи, відсутність науково засадованих концепцій державної політики в трьох специфічних областях суспільного життя – регіональній, етнічній і муніципальній – це неабияка небезпечна вада. Оскільки у нас проблеми етнополітизму, регіоналізму й муніципалізму ще перебувають на початковому рівні науково-концептуальної розробки, правозаконодавчого забезпечення й кратологічної апробації в ієрархіях виконавчої і законодавчої гілок політичної влади, цю ваду ще можна виправити.

Подальша ефективізація **ОДРП**, пов'язана з гуманізацією особливої її «ділянки» – етносоціополітичної. Це пояснюється кількома обставинами всесвітньо-історичного масштабу кінця ХХ – початку ХХІ століття. *По-перше*. В багатонародному суспільстві, як правило, саме в периферійних регіонах побутують етносоціальні маргінальності – *субтитульні народи-етноси* (саме такі, які в минулому мали державність чи то на території сучасної України, чи то на суміжних з іншими країнами геоплощинах): етнодіаспорні утворення, етномовні, етнокультурні та релігійно-етнічні групи тощо, які в державно-управлінському сенсі й є основними адресант-суб'єктами і об'єкт-«впроваджувальниками» політико-правових потенцій **ОДРП**. *По-друге*. Саме в поліетнічному соціумі, радше на периферії, аніж в центрі, заради прогресування всього суспільства, модернізації в першу чергу потребує система місцево-регіонального облаштування буття реальних людей на конкретній геополітичній площині. *По-третьє*. Нині в усьому світі поглиблюється процес політизації всіх, особливо ж малих народів-етносів та етнізації людської особи, посилюючи тим самим тенденції до міжетнічного консенсусу, суспільної злагоди. *По-четверте*. В наші дні – неочікувано для багатьох – інтенсифікується та динамізується процес «нового переселення народів» зі Сходу – на Центр і Захід Європи, – неначе на «запізнілу компенсацію» жертв кривавих хрестових походів часів Високого Середньовіччя та воєнно-колоніального «місіонерства» європейців на Сході Нового та Новітніх часів.

Розробникам і праксеологічним реалізаторам концепції **ОДРП** апріорі має бути ясным одне: підсумовування ж зазначених актуальментних пунктів «у режимі навпаки» дає цілком негативний, а регіоналістичний синтез, –

антицентристські прагнення, етносепаратистські прояви, антититульні уподобання, міграційні алюри, дискомфортні почуття тощо, – із чим ми вже півтори року маємо справу на Сході та Півдні країни. А тому практичним етнополітикам можна адресувати заклик: давайте станемо врівень з часом, принаймні, хоча б у певному співзвуччі із застерегою нашої старовинної приказки: «Аж поки грім не вдарить, мужик не перехреститься...» Не варто очікувати того, доки самі етнорегіони – повз чиєїсь волі з центру – поступово перетворюються на «зони політичної сейсмічності», внаслідок чого державній владі – як центральній, так і місцевій, – як колись зазначав **Л. М. Кравчук**, доведеться «дедалі аритмічніше працювати на ресурсній межі» [2, с. 108]. Пильнуймо, – бо ж, як засвідчили застереги двох «майданових революцій» (2004 – 2005 рр. та 2013 – 2014 рр.) і трьох політико-виборчих кампаній 2014 – 2015 рр., – за цією «межею» – дезінтеграція багатонародної країни.

На відвернення подібної перспективи в центрі мали б предметніше, ніж досі, замислюватись над соціально-економічними і політико-правовими проблемами вже досить «гарячого сьогодення», які слугують єднальними «містками» між **ОДРП** та ієрархіями **СМСВ**, – наприклад: (1) над правовласницьким і соціально-побутовим облаштуванням переміщених осіб і цілих етнолюдностей; (2) над винайденням способів репрезентації життєвих потреб та інтересів усіх корінних меншинських народів-етносів у центральному парламенті та в місцевих радах; (3) над консенсусним стикуванням **ОДРП** і **СМСВ** із етнополітичними партіями та етнокультурними асоціаціями типу «Партії мусульман України», «Християнсько-демократичного альянсу румун України», «Меджлісу кримськотатарського народу», «Фольксрату німців України», «Союзу поляків України» та ін., чій державотворчі потенції ще не досліджено науковцями і – в кратологічному та праксеологічному сенсах – явно не осмислено практичними етнополітиками; (4) над специфікою контактування центральних властей із регіональними лідерами, «місцевими групами впливу» та елітними групами із середовища периферійних етнолюдностей (які явилися світові після нещодавніх місцевих виборів); (5) над системою підготовки державних службовців, адміністраторів, управлінців, а також активістів **СМСВ** із середовища регіональних іноукраїнців – для використання їх на практичній роботі у відповідних регіонах.

В регіонах багатонародної країни життєдіє не «*абстрактне населення*» (як зазначено у затвердженій Урядом 21 жовтня 2015 р. «Методиці оцінки результативності реалізації державної регіональної політики»), а конкретні етнолюдності, а тому концепція **ОДРП** має настільки адекватно рахуватися з усією конкретикою їхнього буття, аби місцева державна влада та органи **СМСВ** мали б можливість директивні накреслення й рекомендації центральних властей якнайвлучніше «заземлювати» у ґрунт місцевих реалій. Лише тоді позитивно запрацює ідеологема: «сильні регіони – сильний центр».

Виділяю три групи етносоціальних компонент **ОДРП** і **СМСВ**. Пояснюю задум. Кожна з груп має своє соціумотворче завдання, а всі разом – одне векторне призначення: творення процвітаючої країни, в якій істинно

всенародно розбудовується правова, демократична і соціальна держава – гарант збереження та примноження суверенітету всіх народів-етносів країни, подальшого прогресування громадянського суспільства й упевненого конституювання на геостратегічній площині всієї багатонародної країни **єдинокраїнової етнополітичної нації**.

Самі ж групи етносоціальних компонент виявляю в соціологічному контексті співвідношення трьох (основних) сфер суспільної життєдіяльності людей – економічної, політичної і культурної. Потенції **центральної сфери життєдіяльності багатонародного суспільства – етноісторичної сфери (етносфери)** – контекстуально й втілюють феномени ОДРП і СМСВ, які, як вважають британські політологи **М. Доган** та **Р. Пелеші**, «самі по собі є напіветнологічними та напівполітичними явищами» [5, р. 126]. Аналогічною є й думка канадійського етноетатолога **Леслі А. Пала**, який до цього додає: оскільки багатонародна країна об'єктивно «складається» із етнорегіонів, – «регіональна політика й є серцевиною всієї системи областей державної політики» [4, с. 113]. Якби така концептуальна ясність панувала б у фаховій компетенції нинішніх урядовців, – наразі і в їхній поточній виконавчій політиці взагалі менше було б блукаючого монетаризму, наївного популізму, хаотичного фіскалізму та удаваного неореформізму. Отже, оті компоненти:

Етноекономічні компоненти. Виходжу з того, що основним завданням держави в економічній сфері є творення в країні суспільства ринкового плюралізму соціоекономічних сил – представників **усіх** народів-етносів, розкутих відносин **усіх** багатоетнічних громадян та гуманізованих соціально-політичних інституцій, які репрезентують і легітимують соціоекономічні прагнення **усіх** багатоетнічних громадян. Матеріалізація цих рекомендацій могла б посприяти й вирішенню суто політико-економічного завдання – створенню в багатонародному суспільстві **середнього класу**, який об'єктивно може слугувати гарантом успіху ринкових перетворень та незворотності всіх несміливо розпочатих і – почасти – вже «забалаканих» у нас соціальних реформ, спорадично імпульсованих та штучно динамізованих із-за кордону. У цьому зв'язку варто згадати й про одну специфічну обставину із контекстів політичного досвіду переходу до ринку багатонародних країн: як правило, «олігархічні акули» швидше з'являються в центрі, аніж на регіональній периферії, а «капіталістичні середнячки» – навпаки, та й швидше «угніздюються» в середовищі регіональних етнолюдностей, аніж у лоні титульної етнолюдності країни. І в цьому сенсі по-новому має спрацювати ідеологема суспільства перехідного типу: «економічно сильні регіони – сильна центральна державна влада».

Етносоціополітичні компоненти. Відштовхуюсь від того факту, що основним завданням уже згаданих трьох суміжних областей державної політики – етнічної (етнополітики), регіональної та муніципальної – є творення навколо титульної етнолюдності країни **єдинокраїнової етнополітичної нації**, збереження міжетнічного миру та злагоди в багатонародному суспільстві. У підсумку може спрацювати ідеологема: «компетентно сильні регіональні кадри

– професійно сильний центральний правлячий політиком багатонародної країни». Не зайве нагадати, що останній (правлячий політиком), укомплектований – хоча б і почасти – кадрами з етнорегіонів, поки що може послугуватися ерзацом *«модерної української політичної нації»*, про яку колись мріяв згаданий уже экс-Президент **Л. Д. Кучма** [3].

Етнокультурні компоненти. Маю на увазі ту обставину, що основним завданням **ОДРП** і **СМСВ** в уже зазначених суміжних сферах суспільного життя людей є творення і вдосконалення в багатонародній країні *зрілого громадянського суспільства із єдиноюцілісними менталітетом, моделлю духовної культури, типом особи та способом життя*. Успішною реалізацією подібного завдання був би ліквідований ганебний «двовимірний статус» України: в геополітичному сенсі – центральноєвропейська країна, а в етнокультурному сенсі – євразійська спільнота, яка «рухається в нікуди». Було б також полегшено справу етнокультурної самоідентифікації як окремо взятих етнолюностей, регіонів і місцевостей, так і окремих осіб, особливо ж молодих віком людей, – та суто в колізії самовизначення *«за Т. Шевченком»*: "Хто ми і звідки? Чиїх батьків? Куди йдемо?".

Будь-яка область державної політики лише тоді може прогресувати, коли на її практично-реалізаційній площині з'являються нові дійові суб'єкти та коли – на нових соціально-політичних засадах – активізуються старі, що колись виникли, а тепер – мляво пасивні суб'єкти. Скажімо, наші сподівання на вихід із кризової скрути на проєкцію сталого економічного зростання сьогодні, здебільшого, пов'язані із появою на арені *середнього класу* (як в індустріальному, так і в аграрному секторах господарства), активізацією на ринкових засадах поки що деморалізованого *робітничого класу* і виведенням із соціалістично-колгоспної сплячки нещодавно «оземеленого» *селянства*. В галузі культурної політики світлі перспективи пов'язуємо із дещо більш розпливчастим суб'єктом, якого іноді називають «національною інтелігенцією», іноді – «відродженим мислячим українством».

А в регіональній політиці, – на кого і на що ми розраховуємо? Неначе за нас постановку проблеми здійснив у 1970-х роках колишній канадійський прем'єр **П.-Е. Трюдо**. «Вся регіоналістика в багатонаціональній країні «угніздюється» не стільки в економіці, скільки в етнополітиці центральних властей», – ось його установка. До речі, йому ж належить і своєрідний афоризм «в тему», сформульований у тому ж виступі: «Сильні регіони – сильний центр – шанована у світі країна» [Цит. за: **1**, с. 480].

Серцевинним суб'єктом оновлених феноменів **ОДРП** і **СМСВ** має стати етнозмішане (інде – відносно й етнокомпактне) населення усіх периферійних регіонів, сиріч іноукраїнські етнолюності. Дуже хочеться вірити: ось-ось ми справимося з криваво-жорстокими реаліями на Сході країни, – але що після того? Я впевнений: якщо імпульсами із центру не спроможемося оновленої активізації усіх іноукраїнських етнолюностей сьогодні, – завтра-післязавтра із регіонів у бік центру знову повіють вітри апатії, патерналістські голосіння «Дайте!» та абсентеїстські сентенції «Не чіпайте!» І т. д. і т. п.

Кілька років тому, коли у нас ще тільки апробували ази діючої сьогодні Концепції ОДРП, я сформулював *«специфічний соціологічний закон циклічного зростання потреб та ситуативного оновлення інтересів»*. Центральна його методологічна позиція є такою: «Не задоволені колись *потреби* і свого часу не реалізовані *інтереси* до «історичного архіву» не здаються, – вони лише поринають у соціальний ґрунт, «конденсуючись» там неначе задля того, аби «вибухнути» в найнесподіваніший для центральних державних властей момент" [1, с. 481].

Багато із давно «запланованих» соціальних реформ у нас «не йдуть». Особливо прикро це констатувати стосовно економічної, політичної, регіональної та етноісторичної реформ. Усі вони давно назріли «в низах» як *об'єктивні суспільні потреби*. Оскільки всі вони імпульсовані «зверху» (а почасти, як уже сказано, – ще й із-за кордону), а «в низах» ще не стали *суспільно усвідомленим інтересом*, – все й надалі залежатиме від політико-професійної волі або ж безволля правлячого політикуму. А тому, нагадуючи «гіпотетичну матрицю реалізації» детерміністських вимог тільки-но згаданого *закону*, я готовий по-євангельськи благати: Боже, борони цю багатонародну країну, очолювану безталанними політиками, від подібної перспективи!..

Список використаних джерел

1. Варзар Іван. Держава і народ-етнос у політологічному дискурсі // Варзар Іван. Із контекстів минулих літ. Вибране. – Книга 1. – К.: "Фада–Лтд", 2003. – 592 с.
2. Кравчук Леонід. Держава і влада: досвід адміністративної реформи в Україні. – К.: Українські пропілеї, 2001. – 248 с.
3. Незалежність України і виклики сьогодення. Виступ Президента України Л.Д. Кучми на урочистому зібранні, присвяченому дванадцятій річниці Незалежності України. 23 серпня 2003 року // Урядовий кур'єр. – 2003. – 27 серп.
3. Пал, Леслі А. Аналіз державної політики /Пер. з англ. – К.: Основи, 1999. – 308 с.
4. Dogan Mattei, Pelassy Dominique. Cum să comparăm națiunile. Sociologia politică comparativă / Trad. din engl. – București, 1993. – 208 с.

Деревінський Василь Федорович, д. іст. н., професор,

Київський національний університет будівництва і архітектури

КОНЦЕПЦІЯ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ 1991 – НА ПОЧАТКУ 1992 Р.

З відновленням незалежності Української держави у 1991 р. розпочалися дискусії щодо реформування органів державної влади, розширення прав місцевого самоврядування тощо. Ради народних депутатів, яким формально